

תשובות קצרות

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

1. נר שבת ונר חנוכה השמליים / הרב יעקב אריאל

לרב מנחם פרל, מכון צומת, שלום
יש הבדל מהותי בין נר חנוכה לבין נר שבת. בנר חנוכה - המצווה היא להדליק נר משום 'פרסומי ניסא' על פתח הבית, ואסור להשתמש לאורו. בנר שבת - המצווה שיהיה נר דלוק בתוך הבית לאורה ולעונג שבת.

להבחנה זו יש השלכה לעניין נרות חשמליים.

בנר שבת המצווה היא האור, לכן עקרונית אפשר היה לצאת ידי חובה גם באור החשמל. אלא שנהגו בנות ישראל די בכל אתר ואתר להדליק דווקא נר לכבוד שבת, נוסף לאור החשמל, אך בהיעדר נרות רגילים ניתן לסמוך על אור החשמל. הבעיה היא בנוסח הברכה 'להדליק נר של שבת'. נר מורכב ממקור אנרגיה מיוחד המספק חומר בעירה לשלהבת. מצבר קטן שבראשו נורה יכול להיחשב בשעת הדחק כנר, וניתן לברך עליו (אפשר להשיג נרות כאלו במכון 'צומת'). פתרון זה מומלץ מאוד למי שמתארח במלון. בחדר לא ניתן להדליק נר רגיל, ובדרך כלל גם בחדר האוכל לא ניתן להדליק אלא בלובי. נשים ספרדיות בוודאי לא יכולות לברך שם, כי נשים רבות הדליקו לפנייהן, וברכתן תהיה לבטלה. גם נשים אשכנזיות מסופקני אם יכולות לברך שם, כי הלובי אינו מקום אכילה וגם לא מקום שינה. נר חשמלי בחדר הוא הפתרון המומלץ.

נר חנוכה שונה. עיקרו לא האור אלא הדלקת נר, הדומה במידה מסוימת למנורת המקדש. לכן יש מהדרין להדליק בשמן זית דווקא. אומנם כל השמנים כשרים, כולל נרות חלב או פרפין. מצבר קטן אינו דומה כל כך לשמן, אך בשעת הדחק, כשאין שום אפשרות להדליק נר רגיל, ניתן להשתמש בנר חשמלי. בנר חנוכה יש להקפיד יותר על מצבר דווקא, בדומה לשמן, שיש בו פוטנציאל של הארה עד לפחות חצי שעה אחרי השקיעה. הנורה חייבת להיות עשויה מחוט להט בדמיון מסוים לשלהבת של נר רגיל (נורת לד או פלורסנט פסולה, גם אם האור מרצד כעין שלהבת).

פתרון זה מתאים רק לשעת הדחק, כגון לחולים המאושפזים בבתי חולים, לטסים במטוסים, לחיילים בתנאי שדה, למתארחים בבתי מלון וכדו'. ואולם בתנאים אחרים אין להשתמש בפתרון זה, אלא חובה להדליק נר רגיל כמקובל בישראל מדורי דורות.

2. כשרות טכנולוגית / הרב יעקב אריאל

רגילים אנו לבדוק כל מזון הנכנס לפינו אם הוא כשר. תעשיית המזון המודרנית מורכבת מחומרים שונים ומגוונים המיוצרים בכל חלקי תבל, חלקם מחומרים מן החי, חלקם מן הצומח. רק מומחים מקצועיים הבקיאיים בהנדסת המזון יודעים להבחין בין כשר לטרף. ע"מ לוודא שהמזון כשר, אנו זקוקים לאישור כשרות של גוף מרכזי מוסמך. איננו שמים לב לכך שמתחת לאפנו מתרחשת תופעה מקיפה, לא פחות מהמזון המתועש, והיא המכשור הטכנולוגי. המכשור המודרני מורכב מרכיבים שונים הסמויים מן העין האנושית והשימוש בהם בשבת עלול להיות כרוך בחילול שבת בעשיית מלאכות שונות שחלקן אסורות גם מן התורה. לא רק שימוש פעיל אלא אפילו שימוש פסיבי, או עצם נוכחותנו במקום, עלולים להביאנו לחילול שבת, ללא כל תשומת לב מצידנו. פתיחת ברז מים (אפילו קרים!) להדחה בשירותים, פינוי אשפה, פתיחת חלון או דלת אפילו של בית, לא רק של מקרה, ועוד ועוד כדו' עלולים לכלול מלאכות האסורות בשבת. אפילו מכשיר הפועל אוטומטית עלול להכשילנו בחילול שבת, כגון מעלית שבת, מזגן, מד מים, מעקב קבוע אחרי עוברים ושבים וכדו', הפועלים מאליהם, בכל אלה עדיין תיתכן השפעה של האדם, גם ללא כוונה, על הפעלתם או העצמתם. גם מי שמתהלך לתומו בחדר מדרגות או ברחובה של עיר עלול להפעיל מנגנונים שיש בהם חילול שבת מבלי שהוא מודע לכך.

לא הכול אסור, אך גם לא הכול מותר. לכן שומה עלינו להתעניין, לשאול ולברר. חלק מן הבעיות בדברים האסורים אפשר לפתור בנטרול מרכיב מסוים. גם במכשירים המקובלים כמותרים, יש לוודא בכל פעם מחדש אם ההיתר שניתן בזמנו עדיין תקף (כגון מעלית וכדו'), מכיוון שקצב השינויים המתחוללים בעולם הוא מהיר. יש לשאול שאלת חכם (רב אינו בהכרח מהנדס, יש צורך בשילוב של ידע מקצועי), ואם מתעוררת בעיה - יש לוודא שיימצא פתרון. מי שרוכש או שוכר דירה צריך לברר אם כל מערכות המים והחשמל, האשפה, הדלתות, והחלונות וכדו' פועלות בהכשר. המתארח במלון, גם אם כשרותו נחשבת למהדרין, עלול להיכשל בחילול שבת, אפילו אם הוא משתמש במפתח רגיל לפתיחת דלת חדרו ולא בכרטיס אלקטרוני. הרבנות המשגיחה על כשרות המלון מתמקדת בעיקר בכשרות המזון במטבח ובחדר האוכל, ולא תמיד מיידעים אותה באשר לכל המנגנונים המפעילים את יתר המערכות במלון, שעלולים להיות בעייתיים. על המתארח במלון או הקונה דירה חדשה או מזמין דירה אצל קבלן לוודא שהכול תקין ואפשר לשבות במקום גם בשבת. הדרך לכך פשוטה, והיא - לדרוש תעודת כשרות טכנולוגית מטעם גוף מוסמך מהקבלנים ומהמלונות ומכל מי שמתקין מכשירים חשמליים.

3. שימוש במעלית שבת שתוקנה בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | במלון ששהיתי בו בשבת האחרונה התקלקלה מעלית השבת, והגיע טכנאי לתקנה. האם היה מותר להשתמש במעלית זו במהלך השבת?

תשובה | שנינו (תרומות פ"ב מ"ג):

המטביל כלים בשבת... המעשר והמבשל בשבת: שוגג - יאכל, מזיד - לא יאכל.

הנוטע בשבת: שוגג - יקיים, מזיד - יעקור.

חז"ל אסרו להשתמש בתוצאה שנוצרה בשבת באיסור, בין איסורה מהתורה (המבשל) ובין איסורה מדברי חכמים (המטביל והמעשר). כך פסק גם ה'שלחן ערוך'.¹ דין זה נקרא 'מעשה שבת'.

אם האיסור נעשה בשוגג - ההנאה ממנו אסורה עד מוצאי שבת, בין למי שעשה את האיסור ובין לאנשים אחרים. לעומת זאת, אם האיסור נעשה במזיד - לאחרים מותר ליהנות ממנו בצאת שבת, ולאותו אדם אסור ליהנות ממנו לעולם. ה'כתב סופר'² חידש שדין זה אמור דווקא כאשר נעשה באקראי לצורך אחרים, אך מסעדה הרגילה לבשל בשבת באופן קבוע ומובנה - תבשיליה שבושלו בשבת אסורים לעולם על אורחיה, שכן כאשר הדבר נעשה באופן קבוע ומובנה, גם ה'אחרים' נידונים כדין האדם עצמו, וחל גם עליהם איסור התקף לעולם. דעתו זו של ה'כתב סופר' התקבלה בעולם ההלכה.³

אומנם לדעת הרצ"פ פרנק⁴ אף לדברי ה'כתב סופר' השימוש ייאסר רק אם חילול השבת נעשה בידיעתו וברצונו של המשתמש, עכ"ז מדיניות מכון צומת היא להתנות את אישור השבת למעליות במקומות ציבוריים כבתי מלון בכך שהמעליות לא יתוקנו בשבת, ובמידה ויתוקנו - יישלל אישור השבת עד לפעולת טכנאי יסודית שתייתר את התיקון שנעשה בשבת. ומכל מקום באותה שבת, ודאי שאסור להשתמש במעלית אף לשיטת הרצ"פ פרנק.

4. השלכת אשפה ל'פה הכס' בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | בירושלים התקינו בחלק מהשכונות פחים מוטמנים שבהם מותקנים חיישנים לבדיקת כמות הזבל הנמצאת בהם, כדי לתזמן בצורה חכמה את ריקונם על ידי עובדי העירייה ולחסוך נסיעות מיותרות. כמו כן, בפחים מותקנים גם חיישני טמפרטורה

1. שו"ע, או"ח סי' שיח סעי' א.

2. כתב סופר, או"ח סי' נ.

3. ילקוט יוסף, שבת ח"ה סי' שיח סעי' א, ו והערה ע"ש.

4. הר צבי, או"ח סי' קפ.

למניעת דלקה, חיישני טלטול למניעת גנבה, ועוד. האם מותר להשליך אשפה בשבת לפחים אלו?

תשובה | נראה שאין להשליך אשפה לפח כזה במהלך השבת, משום שהשלכת האשפה נקלטת בחיישן באמצעות גלאי נפח, ולעיתים אף משדרת לרכב איסוף האשפה להגיע. לדאבונו יש שכונות, בירושלים בפרט ובארץ בכלל, שבהן האשפה מפונה גם בשבת. חלק מהחברות שמספקות 'פחים חכמים' לרשויות המקומיות פנו למכון צומת, קיבלו ייעוץ לבניית מערכת שונה לשבת מזו של ימות החול, ואישרנו להם את התוצר הסופי. אינני יודע מה המצב בירושלים. כדאי לפנות לרבנות העיר או לבקש מהעירייה שתציג אישור מגוף הלכתי-טכנולוגי בר סמכא.⁵

5. שימוש בקנבים רפואי בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | האם יש דרך להשתמש בקנבים רפואי בשבת?

תשובה | קנבים הוא צמח הנמצא בשימוש משחר ההיסטוריה. שימושו מגוונים והמוצרים המופקים ממנו כוללים בין היתר ייצור סיבים, שמן ותרופות. במדינות רבות, השימוש בצמח נאסר בעשרות השנים האחרונות על פי חוק, משום שגבר מאוד השימוש בו כסם, מפאת היותו חומר פסיכואקטיבי.

החומר המופק מהקנבים ממכר מאוד (מוכר גם בשמות כמו גראס ומריחואנה). צריכתו מתבצעת בעישון, אכילה או אידוי, והוא מעצים מאוד תחושות, עד כדי הסחת דעת מכל הסביבה. לכן הוא מסייע כל כך לסובלים מכאבים חריגים. רופאים ממליצים על שימוש בקנבים רפואי לאנשים הסובלים מכאבים שקשה לעמוד בהם, והמצב כיום (תשפ"ב) הוא שלא פעם זו הדרך היחידה לשכך כאבים ביעילות.

נכה הסובל בעצמו מכאבים עזים יצר קשר עם מכון צומת לפני כמה שנים. הוא תיאר מצב קשה שבו השבת נהפכה עבורו ליום קשה ביותר. בכל יום, מפאת כאביו העזים, הוא צורך קנבים באידוי, וכך שוכח מכאביו למשך כמה שעות. בשבת, מכיוון שאין אפשרות לאדות את החומר, הוא מצטנף במיטתו וסובל מכאבים עזים, עד כדי כך שלעיתים קרובות הוא מתקשה להסב לשולחן השבת עם בני משפחתו ומתקשה להתפלל או להתרכז בכל דבר אחר.⁶

החולה הציע רעיון לפתרון הבעיה. בעצה אחת פיתחנו תוסף למכשיר יעודי לעישון קנבים, המיועד לשימוש בשבת. פיתוח המכשיר הושלם והוא קיבל את אישורו לשימוש

5. לעיון נוסף: הרב אלחנן פרינג, שימוש בשבת במכל אשפה חכם, המעין 226 [נח,ד] (תמוז תשע"ח) עמ' 70-76.

6. ייתכן שיש מצבים שבהם ניתן לצרוך קנבים רפואי באכילה או שתייה, אך יש לכך שני חסרונות הקשורים זה לזה: זמן ההשפעה עלול לארוך מאוד, ומלבד החיסרון העצמי שבכך, הדבר גם מקשה על קביעת המינון המדויק. בפועל, עיקר השימוש בקנבים רפואי הוא בעישון ואידוי, ולא באכילה, ולכן גם ההתייחסות בשבת היא על אופן שימוש זה.

במכשיר בשבת. כיום המכשיר משווק לזקוקים לו.⁷ אופן הפעולה דומה לפלטה המחוברת ל'שעון שבת': את עלי הקנבים המיובשים יניח החולה על גבי משטח האידוי לפני שבת. למכשיר מורכב 'שעון שבת' הקובע מראש את עיתוי הפעלתו. בעת הפעלת מערכת האידוי באמצעות 'שעון שבת' אדי הקנבים יצטברו במכל פלסטי גמיש. לאחר סיום פעולת האידוי וכיבוי המכשיר מעצמו, יוכל החולה להשתמש בחומר שהצטבר לפי צורכו, ולסגור את המכל כאשר אין בו עוד צורך. בפועל, בפיקוד שבת יש מחזור קבוע של זמן פעילות, והמשתמש מניח את עלי הקנבים כאשר המכשיר כבוי. באופן זה, אידוי העלים נעשה באופן של גרמא, שכן בעת ההנחה לא אירע שום דבר, ורק לאחר זמן הגיע גורם אחר והביא לאידוי, והרי זה גרם בישול. מכיוון שגרמא מותרת לצורך חולה שאין בו סכנה, הרי שיש להתיר את השימוש במכשיר בשבת למי שהדבר חיוני עבורו לשיכון כאבים (ואף שימוש בתרופות בכלל מותר לצורך חולה שאין בו סכנה, ואין בו גזרת שחיקת סממנים).

יש להוסיף שחז"ל אסרו להשהות תבשיל שאיננו מבושל על גבי גחלים, והצריכו 'לגרוף או לקטום', היינו שהאש ו/או האמצעי לשינוי עוצמת הלהבה יהיו מכוסים, לא נגישים בקלות. כך אנחנו נוהגים היום גם ביחס לפלטה חשמלית.⁸ גופי החימום מכוסים (ויש פוסקים שדורשים כיסוי גם על גבם) ואין אפשרות לשנות את עוצמת החום בפלטות המצויות. בפלטות חדישות יותר, שכבר יש מהן בשוק, ויש בהן דרגות חום שונות, אנחנו דורשים שללחצן דרגות החום יהיה כיסוי מובנה לשבת. בדומה לכך, גם למכשיר זה יוצר כיסוי ללחצני הטמפרטורה, ההדלקה והכיבוי, ואישור השימוש בשבת מותנה בהנחת הכיסוי במקומו לפני כניסת השבת.

6. שימוש בכרית חימום כימית בשבת / הרב שי סימינובסקי

שאלה | האם מותר להשתמש בשבת בכרית חימום המסייעת בטיפול באזורים כואבים בגוף?

תיאור המוצר: הכרית מלאה בנוזל ובתוכה דסקית מתכת. בלחיצה על הדסקית הנוזל מתגבש, באמצעות ריאקציה כימית הנוצרת ע"י הלחיצה, והכרית מתחממת לחום של 54 מעלות. הכרית נשארת חמה עד שעה מרגע ההפעלה. החום שנוצר גורם להפיכת הנוזל למצב מוצק באופן מלא, וניתן להחזירו למצב נוזלי באמצעות הרתחה על האש למשך 10-15 דקות. הכרית אינה מחוברת למקור מתח חשמלי.

תשובה | הדיון בשאלה זו מורכב משלשה היבטים:

(א) האם עצם ההרכבה הכימית אסורה או מותרת בשבת?

(ב) האם בחום הנוצר ומחמם את הנוזל יש איסור בישול?

7. ראו: <https://www.elorisrael.com>.

8. שו"ע, או"ח סי' רנג סעי' א; שש"כ א, פרק עג.

ג) האם השינויים בתוך הכרית נחשבים כאילו נעשו ע"י המשתמש ואסורים משום מוליד?

א) האם יצירת ריאקציה כימית אסורה בשבת? - בשאלה זו דנו הפוסקים לפני כמאה שנה, ביחס להכנת מי סודה בשבת⁹ וכן בדור האחרון ביחס להפעלת סטיק לייט בשבת¹⁰ וכן לגבי חימום מזון באמצעות ריאקציה כימית היוצרת חום בדומה לנידון שאלתנו. הפוסקים העלו צדדים שונים לאיסור הן מצד מלאכות 'מכה בפטיש' והן מצד איסור 'מוליד'. הרב רוזן דן בהרחבה בסברות הפוסקים במאמרו 'ריאקציה כימית בשבת'¹¹. מסקנתו - בעצם ההרכבה הכימית אין איסור ברור ומובהק, אך הדבר תלוי בצדדים נוספים הקיימים בפעולה הנידונת וכדלהלן סעיף ג', ומכל מקום דעתו שאין להתיר אלא במקום צורך כגון כאב או חולי.

ב) האם הרתחה בריאקציה כימית נחשבת כבישול? - שאלה זו הינה סעיף בשאלה הרחבה של בישול ללא אש שדנו בו מחברים רבים בדור האחרון.¹² דעת רוב הפוסקים והמחברים¹³ היא כי בישול במקור חום חלופי, ובפרט כאשר אינו יעיל דיו כדי לשמש כחלופה מלאה לחום האש, אינו אסור מן התורה. ישנם הסוברים שמקורות חום חלופיים שנעשו בידי אדם ונועדו לשימוש לצורך בישול או חימום - השימוש בהם בשבת אסור מעיקר הדין.¹⁴ לעומתם יש הסוברים שאם הבישול נעשה באופן ישיר ממקור החום החלופי, אין בו איסור כלל כבישול בחמה עצמה.¹⁵

ג) האם יש ביצירת החום איסור 'מוליד'? - לפי המתואר בשאלה, השינוי במצב הצבירה מתבצע ע"י הלחיצה ופעולת הריאקציה הכימית הגורמת לנוזל להתגבש ולהפוך למוצק. להלכה נפסק במפורש שאין מרסקים את השלג והברד,¹⁶ ובטעם האיסור כתבו כמה ראשונים שדומה למלאכה או לאיסור 'מוליד'.¹⁷ אומנם כל זה כשעושה את פעולת השינוי בידי, אך להניח בחמה או בסמוך לאש לא נאסר, כיוון שהשינוי מתרחש מאליו. בנ"ד יש להסתפק אם הלחיצה על הדסקית נחשבת כהנחה במקום שיפשיר מאליו, שהרי האדם אינו מפשיר בידי, או ששחרור הכוח הכימי נחשב למעשה ידיו. ונראה לדמות זאת למחלוקת ה'שלחן ערוך' והרמ"א¹⁸ בדין הנחת תבשיל עם שומן קרוש ע"ג האש (באופן שאין חשש בישול): ה'שלחן ערוך' מתיר והרמ"א אסר משום 'מוליד' כנ"ל,

9. בית יצחק, יו"ד בהשמטות סי' לא.

10. הרב נחום אליעזר רבינוביץ, תחומין יג, עמ' 142.

11. הרב ישראל רוזן, תחומין יג, עמ' 135.

12. מיקרוגל, דוד שמש, משאבות חום ועוד, ראה למשל: הרב ישראל רוזן, 'בישול ללא אש', תחומין יז, עמ' 15; הרב פרופ' זאב לב, מערכי לב, פרק י בהרחבה ועוד.

13. נוב"י, יו"ד סי' מב; מנחת שלמה א, סי' י; ועי' בהרחבה מקורות נוספים במאמרים הנ"ל.

14. הרב ישראל עמוד הימיני, כז, ג; אג"מ, או"ח ג, סי' נב.

15. מפי הרב יעקב אריאל.

16. שו"ע, סי' שכ סעי' ט.

17. רש"י, שבת נא ע"ב ד"ה כדי; ס' התרומה סי' רלה.

18. שו"ע ורמ"א, או"ח סי' שיח סעי' טו.

וכן מבואר בדברי ה'משנה ברורה'¹⁹ שמחלוקת זו שייכת גם לגבי הנחת קרח בחמה ע"מ שיפסיר. והרב יעקב אריאל שליט"א²⁰ דן באריכות אם ישנו איסור של 'מוליד' בחום הנוצר כתוצאה מריאקציה כימית, ומסקנתו שאע"פ שקשה להצביע על איסור ברור ומובהק, נכון לאסור את הדבר לכתחילה ע"מ שלא לפרוץ את חומת השבת. כללו של דבר - נראה שהפעלת כרית חימום כזו בשבת כרוכה בכמה חששות לאיסורי דרבנן, הן מצד בישול בתולדות חמה והן מצד איסור 'מוליד'. לכן לכתחילה נכון להימנע מלהפעיל את הכרית בשבת. אם מניעת השימוש בכרית תגרום לסבל רב ולכאבים חזקים - מומלץ להתיעץ עם רב המכיר את המציאות מקרוב כדי שיכריע אם נכון להתיר לשם כך שימוש בכרית ע"פ דיני חולה שאין בו סכנה והמסתעף מכך. בכל מקרה אין להחזיר את הכרית למצבה הקודם באמצעות הרתחה באש - שכן זה עשוי להיחשב לבישול גמור.²¹

7. פתרון טכנולוגי למניעת בישולי עכו"ם בבית הפרטי / הרב שי סימינובסקי

שאלה | נשאלנו לאחרונה אם ניתן למצוא פתרון טכנולוגי להדלקת אש במקרה של קשישים שיש להם עובד זר הדואג לכל צרכיהם, ואין יהודי נוסף בקרבת מקום שיוכל לכל הפחות להדליק את האש (כדי שלא לעבור על איסור בישולי עכו"ם - לנוהגים ע"פ שיטת הרמ"א).²²

תשובה | ישנו פתרון פשוט יחסית שניתן להציע וכדלהלן: הפתרון מתאים לכיריים חשמליות/קרמיות שמופעלות במתג חשמלי. ניתן לחבר את הכיריים לשקע חכם הנשלט מרחוק ע"י אפליקציה המותקנת על טלפון סלולרי חכם (שקע המפסק ניתן לרכישה בחנויות מכשירי חשמל וציוד מחשבים). כאשר הגוי מעוניין לבשל על האש, הוא מתקשר לקרוב המשפחה כדי שידליק עבורו את הכיריים בהפעלה מרחוק. הערה חשובה: יש לוודא לפני הקנייה שניתן ללחוץ על מתג ההפעלה של להבות הכיריים לפני חיבורן לזרם החשמל, כך שחיבור הכיריים לחשמל מרחוק יפעיל מייד את להבות הכיריים ללא צורך בפעולה נוספת (לא בכל הדגמים הדבר האפשרי). למניעת חששות של חוסר נאמנות אפשר להתקין מצלמת אבטחה באזור הכיריים, כדי שהגוי יחשוש לפעול באופן האסור.

19. משנ"ב, סי' שכ ס"ק לה.

20. באהלה של תורה ה, סי' כה.

21. עי' רמב"ם, הל' שבת פ"ט ה"ו.

22. רמ"א, יו"ד סי' קיג סעי' ז.

8. ירקות שיש בהם קדושת שביעית לקורס של מתגיירים / הרב יהודה הלוי עמיהי

שאלה | קייטרינג שמשתמש בירקות של 'אוצר הארץ' קיבל הזמנה לספק אוכל לקורס גיור בשיתוף צה"ל. רוב הסועדים הם גויים. האם מותר לספק להם מזון שיש בו קדושת שביעית?

תשובה | הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"ה ה"ג) כתב:

פירות שביעית אין מוציאים אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא, ואין מאכילין אותן לא לעכו"ם ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו, ומאכילין את האכסניא פירות שביעית.

דברי הרמב"ם מבוססים על דברי התוספתא (פ"ה הכ"א):

מאכילין את אכסניא פירות שביעית, ואין מאכילין לא את הגוי ולא את השכיר פירות שביעית ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית.

על הגדרת ה'אכסניא' אפשר ללמוד מדברי הירושלמי (דמאי פ"ג ה"א): 'הגרים עמך - לרבות את האכסניא, רבי אלעזר אומר זו אכסניא של גוי'. למדנו שאפילו גויים מוגדרים 'אכסניא', והדין הוא שמאכילין את ה'אכסניא' של גויים. נשאלת השאלה כיצד מותר להאכיל 'אכסניה' של גויים. הרמב"ם שינה מהנאמר בתוספתא והעביר את דין ה'אכסניא' מתחילת ההלכה לסוף ההלכה, מכיוון שהוא סובר שה'אכסניא' היא של יהודים וגויים²³ שמתגוררים אצל יהודי, ולכן דין ה'אכסניא' מופיע לאחר דיני גוי ויהודי שכיר, ללמדך שדין ה'אכסניא' נוהג בכלם. אלא שיש להסביר: מדוע מותר להאכיל את ה'אכסניא' של גויים בפירות שביעית? יש להסביר כפי שכתב בפירוש המיוחס לר"ש²⁴ ש'אכסניא' של מלך אוכלת בשביעית, כי על בעל הפירות מוטלת החובה מטעם המלך להאכיל את ה'אכסניא'.²⁵ מכאן שכל מי שיש לו חיוב להאכיל את הגוי (לא בקציצת כסף) הרי שהוא מבני ביתו, וממילא יכול להאכיל פירות שביעית כפי שמאכיל בתרומה את בני ביתו.

23. עי' מהרי"ק שהוכיח זאת; וע"ע פאת השלחן סי' כד אות נח.

24. ר"ש ביאור לתו"כ בהר פרשתא א, אות ה.

25. **הערת עורך: י"פ.** הר"ש כותב **להיפך** - שפירוש אכסניא הוא ישראל שעובר ממקום למקום. ועל התו"כ שואל הר"ש מן התוספתא שביעית פ"ה הכ"א, שאין מאכילין לאכסניא פירות שביעית וכו', וע"ז מפרש שמדובר בחילות המלך והוטל עליו מטעם המלך לפרנסם - בכה"ג אין מאכילין. ואומנם יש

מכאן שאם יש חובה על הצבא ומפקדיו להאכיל את לומדי קורס הגיור המשתתפים בקורס של הצבא, הרי הם כאנשי ביתו שיכול להאכילם, כשם שהצבא יכול להאכיל אפילו חיילים גויים שמשרתים בשורותיו כדין 'אכסניא' וכדלעיל. לפי יסוד זה ברור שמכיוון שהצבא הוא גוף צבאי, אין זה משנה מה מספר הגויים ומה מספר היהודים בגוף זה. אם על היהודי מוטלת החובה להאכיל את הגויים, הרי הם כאנשי ביתו, ומותר להאכילם בפירות שביעית. כמו כן זו דרך נכונה ללמד את המתגיירים דיני שביעית וקדושת הפירות.

9. קטיף של פירות שביעית מגינתו עבור הציבור / הרב נתנאל אוירבך

שאלה | אדם הפקיר את היבול בגינתו הפרטית,²⁶ ואף תלה שלט המתיר את כניסת האנשים,²⁷ אך אנשים לא נענו לקריאתו, והיבול לא נקטף. האם מותר לבעל הגינה לקטוף את היבול ולהוציא אותו החוצה למקום מרכזי שממנו יוכלו אנשים לקחת אותו? **תשובה** | בדברי המכילתא²⁸ נאמר:

והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר והשביעית תשמטנה ונטשתה, מגיד שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם. לדעת הרב שלמה זלמן אוירבך,²⁹ האיסור ללקוט כדי לחלק לעניים נובע מעצם הליקוט המסחרי שנאסר ביבול הפקר. ואולם אם אין האדם מונע מאחרים להיכנס לגינתו ולקוט את כל היבול ומוציאו למקום מרכזי מופקר, מותר הדבר, משום שבכך היבול מגיע לייעודו - ההפקר. לעומת זאת לדעת הרב משה קלירס³⁰ וה'חזון איש'³¹ עצם הליקוט ע"י הבעלים מפקיע את דין ההפקר, שכן ההפקר חל במחובר, ולאחר הלקיטה זוכה בו

גרסאות אחרות בתוספתא 'מאכילין לאכסניא פירות שביעית' זוהי גרסת הרמב"ם, וע"י תוספתא כפשוטה, עמ' 560. ובעניין פירוש המילה אכסניא, ע"ע דמאי פ"ג מ"א: 'מאכילין את האכסניא דמאי', ובירושלמי יש מחלוקת אמוראים אם מדובר באכסניא של גויים או של יהודים, וע"י רש"י ותוס', סוכה לה ע"ב.

26. על מהות ההפקר, אפקעתא דמלכא או גברא, וההשלכה המעשית מכך בשאלה אם אדם חייב להפקיר את היבול או שהוא מופקר מאליו, ראה בהרחבה בדברינו: <https://www.toraland.org.il/88626>.

27. על היכולת לגדור את גינתו בשביעית אך לתת אפשרות כניסה בתיאום, ראה: הרב בצמ"ח עוזיאל, השמיטה היובל ומצוות הקהל עמ' 139; אור לציון, שביעית פ"ד שאלה ד; ברית עולם, שביעית עמ' מ סעי' כד; חוט שני, הל' שמיטה פ"ד הכ"ד אות לז; מאמר מרדכי, שביעית פ"י סעי' ו; דרך אמונה (הל' שמיטה פ"ד ציון ההלכה ס"ק רצז, בשם החזו"א; שם פ"ז ה"ד ביאור ההלכה ד"ה בגפנים); שו"ת באהלה של תורה, ח"ג סי' לה.

28. מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים מסכתא דכספא פרשה כ.

29. מעדני ארץ, שביעית סי' ז אות ב.

30. תורת הארץ, ח"א פ"ח אות ח ד"ה וראיתי.

31. חזו"א, שביעית סי' טו ס"ק יא.

26 אמנות עתיך שבט תשפ"ב

הלוקט. לפיכך אסור לאדם ללקוט את היבול ולהוציאו החוצה, משום שבכך הוא מפקיע את דין ההפקר בעת הליקוט, אע"ג שלאחר מכן הוא מפקיר שוב. **למעשה**, נראה שהרב קלירס וה'חזון איש' יודו במקרה שבו האדם לוקט כמות קטנה, כזו המותרת לו לצורכי ביתו, ולאחר מכן הוא מפקיר אותה לכלל האנשים, שהדבר מותר, משום שכמות כזו אין בה משום ביטול דין ההפקר.³² אם יש לו כמות גדולה של פירות, אפשר לגשת לרב המקום ולחתום על שטר של 'אוצר בית דין', ואז יוכל לקטוף את כל הפירות בתור שליח הציבור ופועל של בית הדין.

10. גנבת דעת במכירת מכשירים ניידים / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני עובד בחנות פלאפונים, ומדי פעם המעסיק מציע לי בונים אם אמכור עשרה מכשירים מסוג מסוים שחשוב לבעל החנות להיפטר מהם. במצב כזה אני מעודד לקוחות לרכוש דווקא את המכשיר הזה. השאלה היא אם זה מותר, כי יכול להיות שטובתם היא לרכוש מכשיר אחר, אמין יותר.

תשובה | אם מדובר על מכשיר לא טוב שיש בו בעיות, אז זו אכן בעיה, כי מצד ההלכה ישנה חובה לספר על הפגמים שיש במוצר, בייחוד פגמים שאי אפשר לגלות אותם במבט ראשון. וכך כתב הרמב"ם:³³

אסור לרמות את בני האדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, אחד גויים ואחד ישראל בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח.

אם המכשיר תקין, אלא שניתן להשיג מכשיר טוב יותר באותו מחיר, אז אינך חייב ליידע אותו, כי חלק מהאחריות המוטלת על הקונה הוא לבצע סקר שוק ולברר מהו המוצר הטוב ביותר עבורו. כל קונה מודע לכך שיש אינטרסים לבעל החנות,³⁴ ועל כן עליו לשאול ולבדוק בטרם קיבל החלטה לקנות את המכשיר. מובן שאם הוא ישאל באופן מפורט אם זה המכשיר הטוב ביותר, תצטרך לומר את האמת.

32. ראה: זיו הים, שביעית פ"ט ה"ה אות ג ד"ה הקשה. אומנם יש לדון כאן מצד הערמה, ואכמ"ל.

33. רמב"ם, הל' מכירה פי"ח ה"א.

34. נאמר בפסוק (משלי כ, ד) 'רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל' ופירש המצודות 'רע רע - דרך הקונה חפץ לבזותו בפני המוכר, וכפול אמריו לומר שהוא רע למען ימכרונו בזול, וכאשר יקנהו והולך לו, אז יתהלל לפאר את עצמו לומר שיודע לקנות חפצים בזול'. הפסוק מציין את דרך הקונה למצוא פגמים במוצר, ועל דרך זו כתב הרשב"ם, בבא בתרא פד ע"א: 'ולי נראה דהכי מצי טעין ליה, אני לא הטעתיך, דבחזקת יפות מכרתים לך, דטוב טוב יאמר המוכר בשעת מכירה'.

11. סתימת ביוב בבית שכור / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני גר בבית שכור. הייתה סתימה בצינור הביוב, וכל הבית הוצף במי ביוב, והם גרמו נזק לספה ולארון ספרים. אינסטלטור שהבאתי לא מצא את הסיבה לסתימה, אך ברור שלא היו שם מגבונים וכדומה. האם המשכיר חייב לפצות אותי על הנזק שנגרם ולשלם על הוצאות התיקון?

תשובה | החיובים המוטלים על המשכיר הם דברים הקשורים לתחזוקת הבית והם מעשה אומן, כפי שכתב הרמב"ם:³⁵

כל כיוצא באלו מדברים שהן מעשה אומן, והם עיקר גדול בישיבת בתים והחצרות... ובכל אלו הדברים - הולכין אחר מנהג המדינה.

לאור זאת המשכיר היה צריך לשלם על התיקון, ובתנאי שאיש מקצוע יכול לתת חוות דעת לפיה אין סימן לרשלנות מצד השוכר.³⁶ אולם לדעת 'עמק המשפט' חיוב המשכיר הוא לתקן צינור רק אם הוא נשבר או נסדק, אך אם הצינור תקין, החובה עוברת לשוכר.³⁷ למעשה במקרה זה, שסיבת הסתימה אינה ידועה, השוכר ישלם על התיקון, היות שלא ברור שהסתימה לא נגרמה בגללו. לכך יש לצרף את הדעה של 'עמק המשפט' לפיה אין חובה כלל על משכיר לתקן סתימה בצינור. לגבי הנזקים שנגרמו לרהיטים ממי הביוב, הם אינם באחריות המשכיר, שכן אין זה ממונו, ואף הסתימה שנגרמה לא נבעה מהתרשלות שלו.³⁸ לסיכום, המשכיר פטור מתשלום הן על הוצאות פתיחת הסתימה והן על הנזקים שנגרמו לרהיטים.

12. בלעדיות בתיווך / הרב אריאל בראלי

שאלה | התחייבתי בחתימת ידי למתווך על מכירת הדירה בבלעדיות. הוא הביא ארבעה אנשים לראות את הדירה, ואף אחד לא רצה לקנות אותה. לבסוף השוכר שגר בבית הביא חבר שלו שמעוניין לרכוש את הדירה. המתווך טוען שעליי להמתין עד שהוא ימצא רוכש אחר, כדי שיהנה מדמי תיווך. לחלופין הוא טוען שגם הרוכש הנוכחי צריך לשלם לו תיווך. האם הוא צודק?

35. רמב"ם, הל' שכירות פ"ו ה"ג, ו"כ"פ הרמ"א ב"ס' שיד סעי' ב.

36. כן כתב ערוך השלחן, סי' שיד סעי' ד: 'המנהג אצלנו שאם נתקלקלו דברים כאלו במשך ימי השכירות מתקנם המשכיר אם לא שהיה בפשיעת השוכר או אחד מבני ביתו דאז אין על המשכיר לתקן'.

37. עמק המשפט, ח"ה ס' נד.

38. במקרה שהמשכיר התמהמה בתיקון הסתימה, וכתוצאה מכך נגרמו נזקים נוספים, אז יש מקום לחייבו לפחות בדיני שמיים.

תשובה | המתווך אינו זכאי לתשלום על עסקה שהתבצעה ללא מעורבות שלו, ואף שטרם הפרסם, משום שהוא לא הגיע לכלל תוצאה,³⁹ כפי שכתב המרדכי:⁴⁰ נשאלתי עסק ראובן שטען על שמעון השכרתי לילך עד קלוני"א להשתדל בשביל זיווג אחותך... פטור שמעון לגמרי כי כמה שדכנים יגעים לריק ומוציאים הרבה ואינם מצליחין ומפסידין טורחם ויציאותם.⁴¹ על כן במקרה הנוכחי אין לו בסיס לתבוע מהקונה דמי תיווך כאשר הוא לא היה גורם יעיל בעסקה. לגבי הדרישה להמתין עד שהוא ימצא קונה חדש, אין זה כלול בהתחייבות ל'בלעדיות'. הפרשנות לביטוי זה היא על פי מנהג המדינה, ומבחינה משפטית הכוונה רק לכך שבעל הדירה אינו זכאי לפרסם את הדירה אלא באמצעות המתווך, אך אין בכך התחייבות למכור רק דרך המתווך.⁴² לכן למעשה אפשר להתקדם עם העסקה הנוכחית.

13. מה השימוש המותר בכסף של ועד הבית / משפטי ארץ

שאלה | שלום. אני משמש בוועד הבית בבניין שבו מעט דירות מושכרות. התשלום לוועד הבית, בסך ש"ח 80 לחודש, מנוצל בעיקר לניקיון חדר המדרגות, גינון, תיקוני אינסטלציה ותשלום חשמל (אין מעלית או הסקה). הבניין בן למעלה משישים שנה (אין תקנון), ובקופת הוועד הצטבר במשך השנים סכום של כ-20,000 ש"ח. בשנה האחרונה, בשל הצורך בזיפות הגג, התבצעה גבייה מבעלי הבתים (לא השוכרים) של כ-33,000 ש"ח. כ-29,000 ש"ח שימשו לזיפות הגג. בו בזמן, בשל ריקבון בחנוכיית שעוני המים, הוחלט (בקבוצת ווטסאפ של דיירי הבניין) להחליפה התשלום בוצע מ-4000 ש"ח עודפים שנותרו מהאיסוף עבור זיפות הגג מבעלי הבתים + 6900 ש"ח מרזרבות קופת הוועד. כעת דייר שגר בשכירות ועזב את הבניין טוען שהשימוש ברזרבות קופת הוועד

39. שכרו של מתווך נידון בהלכה בהקשר של דמי שדכנות, עיין רמ"א, חו"מ סי' קפה סעי' א. פעמים שיש לחייב גם מדין יורד לשדה חברו (בבא מציעא קא ע"א). להרחבה עיין בספר 'דיני מתווך במשפט העברי', עמ' 15.

40. מרדכי, ב"ק פ"ט סי' קעג.
41. זאת לעומת פועל אשר ייטול שכרו גם בלא הגעת העסקה לידי גמר, וכפי שנפסק בשו"ע, חו"מ סי' שלה סעי' ב: 'השוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה שיביא, נותן לו שכרו משלם'.

42. למשל - פסיקת בית המשפט השלום ת"א 112150/99: 'דרישותיה של התובעת, כי הנתבעים ישלמו לידה דמי תיווך למרות שלא היתה מעורבת כלל בהתקשרות העיסקה, אינן עומדות. הסכם הבלעדיות, עליו החתימה את הנתבעים, בטל ונסוג מול הוראות המחוקק'.

לצורך החלפת שעוני המים פסול, והוא אינו מוכן לשלם את דמי הוועד החודשיים עבור עשרת החודשים האחרונים שבהם התגורר בבניין. האם יש ממש בטענתו?

תשובה | תשלומי ועד הבית מוטלים על המשכיר לפי החוק, אלא שבחוקה השכירות כותבים שהשוכר צריך לשאת בתשלום הזה. אפילו אם לא כתבו את זה בחוזה, יש לומר שזה מנהג המקום, מכיוון שבכל החוזים כותבים כן, ולכן התשלום מוטל על השוכר וכל תנאי שבממון קיים.⁴³ אם מדובר במקום ללא מנהג, התשלום לוועד הבית מחולק לשני חלקים. חלק אחד הוא עבור השימוש השוטף בבניין, והוא מוטל על כתפי הדיירים שגרים בבניין בפועל, וחלק אחר של התשלום הוא עבור תחזוקת הבניין השוטפת, והוא מוטל על כתפי בעלי הבתים.⁴⁴ אומנם ועד הבית אינו צריך לחלק את הכספים לשתי קופות, קופה עבור שימוש שוטף וקופה עבור שימושים יקרים יותר, אלא הוא יכול לקבוע את סכום התשלום החודשי בצורה סבירה ועל פי החלטת דיירים. מנהג נוסף של כל ועדי הבתים במדינת ישראל הוא שאם נותרה יתרה בקופה, לא מחזירים אותה לדיירים. מנהג זה גורם לתשלומי ועד הבית להיות 'מעין מס' ולא כתשלום עבור שירותים שאם לא ניתנו הם צריכים להיות מוחזרים לדיירים.

מכאן עולה שוועד הבית צודק:

(א) סביר שהשוכר התחייב עבור המשכיר לשלם 'מעין מס' לוועד הבית, והתחייבות זו אינה קשורה לשאלה מה יעשו בסכום הנותר בקופה (20 אלף ש"ח), אלא זה תשלום ללא תנאי.

(ב) תשלומי ועד הבית אינם מוחזרים לדיירים, ולכן ניתן לעשות בהם שימוש סביר עבור הבניין, וההחלטה להשתמש בהם עבור הזיפות היא סבירה.

(ג) טענת הדייר אינה הגיונית כשלעצמה - מניין לו ש-800 השקלים נגבו ממנו? ומניין שהכספים לא נגבו מדיירים שגרו בדירה לפניו?

למסקנה, על הדייר לשלם את מסי ועד הבית של עשרת החודשים האחרונים בהקדם.

14. סכסוכים בנוגע לשביל / משפטי ארץ

שאלה | אנו שוכרים יחידת דיור. אל דירתנו מוביל שביל מן הרחוב שנסלל ע"י בעל הבית ע"ג שטח פנוי בין המגרשים. השביל נחשב בעיני כול לחלק מן החצר הפרטית שלנו. השכן מן העבר השני של השביל בונה כעת יחידת דיור, והוא הודיענו כי הגישה אליה תהיה דרך השביל הנ"ל. לטענתנו כי כבר שנים השביל הוא חלק אינטגרלי מחצרנו והדבר יהווה פגיעה בפרטיותנו, השיב כי אין השביל שייך לאף מגרש, ומראש מקדם תוכניתו הייתה להשתמש בו ליחידת הדיור לכשתיבנה. דע עקא, לפני כחמש שנים חיפשנו קבלן לשיפוץ השביל ואכן לקחנו למשימה זו את אותו השכן עצמו שלקח עבור העבודה שכר יפה ולא העלה ולו ברמז את כוונתו להשתמש בו בעצמו בעתיד!

43. עמק המשפט, הלכות שכירות עמ' תרעד.

44. ראו שו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' א-ב; דיני הבית המשותף, עמ' 88 סעי' י; ועמק המשפט, שם.

האם מותר לשכן לפגוע בפרטיותנו ולהפוך את הכניסה לבית לכניסה משותפת למרות התנגדותנו?

תשובה | לא ניתן לדון בדיני ממונות ללא שמיעת שני הצדדים, ולכן נענה רק לפי הנתונים שאתה שלחת. ראשית, הדין אמור להתנהל בין בעל הבית שלכם ובין השכן, ולא ביניכם ובינו. בעל הבית הוא הבעלים של השביל, אם אכן הוא בעלים. שנית, יש לבדוק בעירייה של מי השביל. אם השביל הוא ציבורי, או שייך לשני המגרשים - השכן צודק. ייתכן שצריך לשלם למודד שיקבע בדיוק למי שייך השביל. אם מדובר על שרטוט לא מדויק שלא ניתן להכריע בו למי שייך השביל ואיפה עובר הגבול, ואין לעירייה כללים בנדון, דומה הדבר לשטח בין שתי חצרות ועליו כותל בנוי, שזהו שטח שמוטל בספק, ולכן הוא שייך חצי למגרש א' וחצי למגרש ב'. כך כתב השלחן ערוך⁴⁵.

אם אחר זמן נפלה כותל זה, המקום והאבנים של שניהם. ואפילו נפל לרשות אחד מהם, או שפינה אחד מהם את כל האבנים לרשותו וטען שמכר לו חבירו חלקו או נתנו לו במתנה, אינו נאמן, אלא הרי הם ברשות שניהם עד שיביא ראיה. ויש מי שאומר דדוקא כשהאבנים ניכרים שהם מזה הכותל.

כלומר כשיש לפנינו שטח בין שתי חצרות, ואין לאף צד טענה חזקה יותר מלצד השני, והוא לא טוען שקנה את השטח מהצד השני, הרי השטח נשאר משותף לשני הצדדים.⁴⁶ חזקה (של שלוש שנים) וכן העובדה שהשכן עבד כקבלן בשביל אינן מראות על בעלות כאשר לא טענת שקנית מאחר אלא שזה חלק מהשטח שלך, וטענה זו הובררה כלא מוכחת. אולם אם וכאשר השביל יהפוך להיות גם של השכן, יש מקום לדרוש ממנו תשלום עבור ההנאה של השימוש בשביל (הנאה מסלילת הדרך ומהשיפורים הנוספים שהנהגתם בשביל).

15. מתחו רשת 'פינג פונג' עד שנקרעה / משפטי ארץ

שאלה | מורה קנתה מכספה ערכה למשחק 'פינג פונג' לתלמידיה. התלמידים מתחו את הרשת על פני שלושה שולחנות, אך היא לא הייתה מתוחה דיה למשחק. אחד התלמידים הציע למתוח אותה על פני ארבעה שולחנות, וחברו סייע לו בהצמדת השולחן הרביעי ומתיחת הרשת. תוך כדי המתחה נקרעה הרשת. מי חייב בנזק: בעל הרעיון לבדו או גם חברו שסייע בידו? האם הם חייבים בכיסוי הנזק באופן שווה?

תשובה | א. גיל התלמידים

אם מדובר על ילדים שעדיין אינם בני מצווה, יש לדון אם לחייבם. הרי קבעו חז"ל ש'חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין'.⁴⁷ ואם כן

45. שו"ע, חו"מ סי' קנז סעי' ה.

46. ראו גם בבא בתרא ב ע"א תוס' ד"ה לפיכך; קצות החושן, סי' קנז ס"ק ג הדין בדבריו.

47. משנה ב"ק פ"ח מ"ד.

הקטן פטור. ואע"פ שיש המחייבים את האב לשלם אם הזיק בחפצים של האב מדין אש או מדין חינוך⁴⁸ או את הקטן לשלם אחרי שיגדל,⁴⁹ במקרה פה שלא מדובר על מזיד, ספק אם ניתן לחייבו בתשלום.

ב. רשת מושאלת

נראה שהמורה היא משאילה והנערים הם שואלים, וכאשר הרשת הושמה על השולחנות ונמתחה יתר על המידה, זה מוגדר כ'מתה מחמת מלאכה' ושואל פטור מתשלום. במסכת בבא מציעא⁵⁰ למדנו:

אמר רבא: לא מיבעיא כחש בשר מחמת מלאכה דפטור, אלא אפילו מתה מחמת מלאכה - נמי פטור. דאמר ליה: לאו לאוקמא בכילתא שאילתה. כלומר השואל אומר למשאיל: אני לא לקחתי את הפרה כדי שתעמוד בנחת ברפת; אני לקחתי כדי לעבוד עימה, והיות שידע המשאיל שיש בלאי צפוי, הוא מוחל כביכול על הבלאי והנזק האפשרי. אף במקום שבו הנזק שקרה היה יכול להיות מוגדר כנזק בידיים והיה מחייב בתשלום, כאשר מדובר על מתה מחמת מלאכה - השואל פטור.⁵¹ אלא שדבר זה תלוי מאוד בצורה שבה הונחה הרשת על השולחנות, כי אומנם ישנו פטור של מתה מחמת מלאכה, אך לא כאשר השואל שינה בשימוש. כאשר השואל שינה, זה נקרא פשיעה, ועליו לשלם. כך פסק הרמ"א:⁵²

שינה מהר לבקעה ומבקעה להר ונתייגעה ומתה, חייב. וכן אם שכרה להוליכה למקום אחד, והוליכה למקום אחר, ואויר הדרך משונה מבמקום אחר, חייב; וכן כל כיוצא בזה.

ולכן צריך לברר את המקרה היטב: אם מדובר במתיחה שאדם סביר היה עלול לטעות בה ולחשוב שהרשת מתאימה אלא צריך למתוח מעט - השואל פטור, כיוון שמתה מחמת מלאכה. אבל אם מדובר על מציאות בה כל בר דעת מבין שיש פה שימוש לא ראוי ברשת - זו פשיעה, והשואל חייב.

ג. 'בעליו עימו'

מבואר בגמרא (בבא מציעא צז ע"א) שרב שקיבל חפצים מתלמידיו ונגנבו או אבדו, במשך כל השנה פטור מלשלם, כיוון שהתלמידים משועבדים לרב שיכול להחליט איזו מסכת ללמוד, וברגל הרב משועבד לתלמידים שחייב ללמדם הלכות יום טוב (וחל כאן הדין של 'בעליו עמו'). האם במורה ובתלמידים הדין שונה? נראה שמשתי סיבות הדין אינו דומה: האחת, המורה והתלמידים אינם מחליטים מה ללמוד אלא משרד החינוך,

48. ראה מאמרו של הגר"ז"ן תחומין יח, עמ' 48.

49. עי' במאמרו המצוין של ידידנו הגר"נ חי, תחומין לד, בעניין קטן שהזיק.

50. צו ע"ב.

51. ראו שו"ע, חו"מ סי' שפא.

52. רמ"א, חו"מ סי' שט סעי' א-ב.

ושנית, המשכורת משולמת מאת משרד החינוך, ולכן המורה משועבדת בכלל לגוף שלישי.

ד. מי משלם

אם מדובר על פשיעה - שני התלמידים צריכים להשתתף בשווה בתשלום, שכן שניהם הזיקו שווה בשווה, ואין זה משנה של מי היה הרעיון.

ה. הערה כללית

ראוי לפנים משורת הדין לא להטיל הכול על השליח (אם כל הכיתה תכננה לשחק), אלא שכל הכיתה תעשה מגבית ויקנו רשת חדשה.

מסקנה

- א. תלמידים למטה מגיל בר מצווה - פטורים מתשלום.
- ב. תלמידים למעלה מגיל בר מצווה שמתחו את הרשת באופן מוגזם - חייבים בתשלום, ואם זה מעט יותר מכראוי באופן שהיה מקום לטעות שזה מתאים - פטורים.
- ג. במקרה שחייבים, שניהם מתחלקים בתשלום.

